

Metaforernas innebörd och användning

en kartläggning av den kriminalpolitiska debatten

Abstract

Metaphors is a vital and fundamental part of our intellectual abilities. We invent metaphors, but they construct our conceptual thinking in means that they decide in what way we think of phenomenas of which we have no clear knowledge about. To analyze the source domains from which the metaphors are taken is a most fruitful way of gaining information about a metaphor. In comparison to the target domain it tells you about opinions, desires, influences and ideology of the author because it reflects the very thoughts of him or her.

The situation in Sweden with criminal organizations and networks is getting more and more serious, new methods are needed. The uses of metaphors offers a picture of the involved institutions different views, and where the debate is going. Recently the economic aspect of the phenomena has started to become the hegemonic one, and metaphors such as “go for the money” describe the new strategies.

There are problems however with the use of metaphor. It might frame the issue it is describing into a static form, putting emphasis on some parts and neglecting some other aspects of it. This, of course, affects our intellectual work negative.

Keywords: metaphor, swedish criminology, discourse analyze, organized crime, representations

nyckelord: metafor, svensk kriminalpolitik, diskursanalys, organiserad brottslighet, representationer

Antal ord: 9842 st.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	5
2 Metod.....	6
2.1 Första steget.....	6
2.2 Avgränsning.....	6
2.2.1 ...I materialet.....	7
2.2.2 ...I tiden.....	7
2.3 Forskningsobjektet.....	8
3 Teori.....	10
3.1 Metaforer och verkligheten.....	10
3.2 Vad är en metafor.....	10
3.2.1 Teoretisk orientering.....	12
3.3 Problemformulering.....	12
4 Analys.....	14
4.1 Några drag hos den kriminalpolitiska diskursen.....	14
4.2 Åklagarmyndigheten.....	15
4.3 Politiska Partier.....	15
4.3.1 Folkpartiets hemsida.....	16
4.3.2 Moderaternas hemsida.....	16
4.4 Brottsförebyggande rådet.....	16
4.4.1 Gå på pengarna.....	17
4.4.2 Användning av metaforer inom Brå.....	17
4.5 Polismyndigheten.....	18
4.5.1 Polisens administrativa språk.....	18
4.6 Regeringen.....	19
4.6.1 Departementsskrifter.....	19
4.7 Fortsatt analys av användandet av metaforerna.....	20
4.7.1 Den militära undergruppen.....	20
4.7.2 Den spatiala undergruppen.....	21
4.7.3 Den organiska undergruppen.....	22
4.7.4 Den ekonomiska undergruppen.....	23
4.7.5 Den personifierande undergruppen.....	23
4.7.6 Motsättningar mellan olika källdomäner.....	24
4.7.7 Kritik av det mekanistiska synsättet.....	25

<u>4.7.8 Metaforens roll som kunskapsbärare.....</u>	<u>26</u>
<u>5 Slutsatser.....</u>	<u>29</u>
<u>6 Referenser.....</u>	<u>31</u>
<u>Litteratur.....</u>	<u>31</u>

Inledning

Jag vill kartlägga de metaforer som används inom den kriminalpolitiska debatten för att förklara och diskutera dess verksamhet. De som används av åklagarna, de som används av poliserna, forskare och så vidare. Regeringens direktiv till de rättsvårdande myndigheterna är antagligen väldigt tonsättande för verksamhetens språkbruk, men de använder sig vanligtvis av ett för torrt språk för att det ska finnas metaforer där.

Regeringens instruktioner förmedlas dock genom dokument på flera olika formalitetsnivåer så det är inte omöjligt att något så kallat modeord slinker med någonstans. Förutom regeringens beskrivning av vad en myndighet har för roll i det svenska samhället och vilka uppgifter den ansvarar för, så utfärdar regeringen också regleringsbrev och förordningar där det kan gå att hitta metaforer.

Metaforer är en del av en diskurs, och diskurser påverkar och styr människors tankar, undersökningen ska med utgångspunkt i metaforerna säga något om hur aktörerna inom kriminalpolitiken tänker. Undersökningen syftar också till att klarlägga maktförhållanden, eftersom diskurs betyder makt över tanken. När det gäller maktförhållanden inom en diskurs rör det sig ofta om makt som står utanför en direkt kontroll av enskilda individer.

1 Metod

1.1 Första steget

Min undersökning kommer att inledas med en både kvalitativ och kvantitativ insamling av data. Jag behöver på ett kvalitativt sätt analysera texter från kriminalpolitiska sammanhang för att identifiera vilka metaforer som används, och jag behöver på ett kvantitativt sätt mäta frekvensen av dessa.

I likhet med Philippe Daudi (Daudi 1984, s.150) har jag valt att inte undvika att använda mig av jag-formen i min argumentation, andra avpersonifieringar i mina formuleringar vore att lägga ut en dimridå för läsaren i fråga om textens analytiska bas och karaktär.

Den kvantitativa delen kommer mest att gå ut på att vara uppmärksam på om det är någon eller några metaforer som förekommer mer än andra. Det kommer alltså inte bli någon kvantitativ undersökning i vetenskaplig metodologisk betydelse, utan endast att frekvensen i användandet av metaforerna kommer finnas med i analysen.

Den kvantitativa delen är till för att jag ska förvissa mig om att de metaforer jag undersöker är representativa för den kriminalvårdspolitiska debatten. Jag kommer genom att mäta frekvensen av metaforernas användning i relevanta forum, få en bild av deras utbredning och popularitet.

Neuman skriver i sin bok ”mening materialitet makt” om kulturell kompetens, att det är nödvändigt för slutproduktens kvalitet att forskaren besitter viss grundkompetens inom ämnet (s.47). Jag vill påstå att jag besitter viss grundmedvetenhet inom ämnet, men kanske inte det professionella kunnandet som Neumann efterfrågar. För att lösa det här problemet har jag intervjuat en professor i kriminologi, som kunde tipsa mig om relevanta forum och peka ut vad som är specifikt för den kriminalpolitiska diskussionen. Det här var hjälpsamt för att jag skulle komma in på rätt väg och förstå hur jag ska följa en debatt, jag kommer inte inhämta information och åsikter om själva metaforerna på det här sättet.

För att fånga in de metaforer som används inom kriminalvården bör jag ha en uppfattning om var jag ska leta, och vad jag ska leta efter. Dessa frågor besvarar jag under rubrikerna *avgränsning* och *forskningsobjekt*.

1.2 Avgränsning

1.2.1 ...I materialet

Jag har redan nämnt regeringens skrivelser som en viktig källa till kriminalpolitikens fackspråk, men i min undersökning tänkte jag vidga mitt insamlingsområde till facktidskrifter och forskningsrapporter inom ämnet. Artiklar i facktidskrifter är skrivna för en viss läsekrets, samma sak med myndighetstexter och forskningsrapporter, och därför bör de eventuella metaforerna ha samma innebörd och kunna förstås på samma sätt.

Jag utesluter medvetet massmedier som dagstidningar och TV, mest för att lekmännens ordval inte är fokus för den här undersökningen men dessutom på grund av dess svåröverskådlighet. Det är svårt att få grepp om användningen av ett visst uttryck i massmedia där det kan förekomma i de mest skiljda sammanhang. Jag vill kunna knyta ihop användningen av ett uttryck med kriminalpolitik och följa dess förekomst och användningssätt, därför blir det svårt när uttrycket kan dyka upp i tv-intervjuer, insändare och radioprogram, *plus* de nyhetsartiklar som explicit handlar om kriminalpolitik.

Varför jag problematiserat så pass mycket över huruvida massmedia ska ingå i undersökningsområdet beror på att det är en väldigt intressant arena för metaforer. Kreativiteten är hög i de här forumen och bildar en diskurs av kriminalpolitik som myndigheten är så gott som tvungen till att ta ställning till. Jag hoppas och antar därför att en del av de metaforer som tas upp i massmedia avspeglas i facktidskrifterna, och att undersökningen på så sätt har relevans för bilden av den allmänna synen på kriminalpolitik.

Eftersom jag enbart kommer att använda skriftliga källor så går det att söka upp de metaforer jag hittat och studera dem i samma sammanhang som jag gjort, det bör alltså gå att både reproducera min undersökning och kritisera de slutsatser jag kommer fram till (Badersten, 2006, s.76).

Inom kriminalpolitiken kommer jag avgränsa undersökningen till grov organiserad brottslighet och narkotika. Detta på grund av att det är nödvändigt att begränsa materialet för att få ett djup i analysen, men också för att de är de ”hetaste” områdena just nu.

1.2.2 ...I tiden

Ett av de största avgränsningsproblemen kvarstår dock för min undersökning, nämligen frågan om över vilken tidsrymd jag ska studera metaforanvändningen. Hur undersökningen än utformas så finns det än risk att materialet inte blir representativt, på grund av att metaforer används tämligen sporadiskt. Språket är

till stor del uppbyggt av metaforer och de utformar också vårt tänkande, men de kommer inte alltid lika frekvent till uttryck i skriven text.

Tidsmässigt är det också svårt att få grepp om en diskussion om man inte kan följa den i en och samma forum, som till exempel i en och samma tidning. Det kommer däremot inte att vara möjligt då debatten i en facktidskrift förutsätter att läsarna tagit del av annan litteratur och forskning.

Det är möjligt att göra en tvärsnittsundersökning av de metaforer som används inom kriminalpolitiken, och utelämnas aspekten av förändring över tid. Det skulle ge ett mer komplett empiriskt arbete och antagligen i bättre mån uppfylla kravet på kumulativitet inom forskning. Problemet med det skulle vara att det i så fall inte vore möjligt att jämföra förändringar i språket med förändringar i verkligheten. En förändring av en metafor, eller helt enkelt uppkomsten av en ny metafor, kanske motsvaras av en förändrad praktik.

En anledning varför det kan vara tillräckligt med enbart en samtidsanalys av metaforerna är att gamla texter fortfarande ger eko i de nya, och att det därför är möjligt att få historisk kunskap genom att studera de aktuella metaforerna (Neumann, 2003, s.51).

På grundval av de ovan förda resonemanget har jag valt att begränsa tidsspannet för min undersökning till enbart de dagsaktuella källorna. Och med det menar jag 2005 och framåt. Fördelen med mitt forskningsobjekt är att det står högt upp på den politiska dagordningen, och många inflytelserika instanser har kommit med nya rapporter och skrifter bara de senaste två åren.

1.3 Forskningsobjektet

Mitt forskningsobjekt är den svenska kriminalpolitiken och mitt verktyg är metaforen. Inom kriminalpolitiken så avgränsar sig undersökningen till de delar som handlar om organiserad brottslighet eller narkotika.

EU har satt upp ett antal kriterier som ska vara uppfyllda för att det ska anses röra sig om organiserad brottslighet, bland annat: samarbete mellan fler än två personer, lång eller obegränsad utsträckning i tiden, strävan efter vinning eller makt och misstanke om allvarliga kriminella handlingar (Ds 2008:6 s.10). Förekomsten av en gemensam definition bör betyda att det verkligen är samma fenomen som de texter jag analyserat handlar om, det vore i annat fall en allvarlig brist med undersökningen.

En annan uppgift i kartläggningen av metaforerna kunde bli att bestämma vilka upphovsmännen är bakom dem. Alltså inte de som använder dem utan vilka som kan tänkas ha myntat dem från början. Med det menas inte heller enskilda skribenter utan snarare om det går att urskilja grupperingar av intressen eller maktkonstellationer. Till dessa är ofta olika sorters verklighetsåtergivning, olika representationer knutna. De speglar olika uppfattningar om vad, i det här fallet kriminalpolitiken, bör syssla med och på vilket sätt. De kan liknas med ideologier fast på en lägre nivå.

Tyvänn skulle det här bli en alltför stor utvidgning av undersökningens fokus då jag skulle behöva lägga alltför stor energi på kriminalpolitikens aktuella ordning. Det här kommer snarare bli en innehållslig idéanalys än en funktionell (jmf Jansson, 1991, s.15)

Det kriminalpolitiska fälten organiserad brottslighet och narkotika är nära sammanbundna med varandra på grund av att det ofta är kriminella nätverk som har hand om narkotikahandeln. Den svenska bekämpningen av grov organiserad brottslighet befinner sig just nu i en omorganisering av sina arbetsmetoder, på grund av att den innan varit inställd på stabila hierarkiska organisationer och försummat nätverksfenomenet (Ds 2008:6 s.11).

Brottsförebyggande rådet (Brå), rikspolistyrelsen, regeringen, åklagarmyndigheten bland andra har sina egna åsikter om problemet, och alla utgör varsin del av Sveriges kriminalpolitik.

För att på ett smidigt sätt sätta mig in i den kriminalpolitiska diskursen kommer jag särskilt lägga uppmärksamhet vid de texter som det ofta och regelbundet citeras och hänvisas till. På det sättet går det att snabbt komma i kontakt med och ringa in diskursens mer centrala och omtvistade punkter. I varje yrke eller ämne finns det några texter som verkar som anknytnings- eller fästpunkter som debatten samlas kring, antingen till attack mot eller försvar av. Dessa texter kan kallas monumentala då de bär upp hela diskursen (Neumann, 2003, s.49).

Till skillnad från övriga vetenskapliga analys-scheman där långt driven generaliserbarhet värdesätts, så bör en diskursanalys använda sig av studieobjektets eget språk (Jansson, 1991, s.37). Därför kommer texterna analyseras efter de normer som råder inom den kriminalpolitiska diskursen, och som forskare kommer jag inte att distansera mig från mitt material på det sätt som annars är brukligt.

2 Teori

2.1 Metaforer och verkligheten

Som diskursanalytiker behöver jag inte göra några drastiska vetenskapsteoretiska antaganden. Det räcker för mig att utgå från René Descartes grundprincip ”jag tänker alltså finns jag” för att förvissa mig om det jag undersöker är verkligt.

Varför metaforer är så viktigt beror på att hjärnan är utformad efter kroppen, människokroppen närmare bestämt. Hjärnan kan inte tänka något som den inte redan känner till, det är det som gör den sinnliga perceptionen betydelsefull. När vi sedan uppfinner och använder oss av metaforer så styr detta hela vårt sätt att tänka, vad vi kan tänka (Lakoff och Johnson, 1980, s.57).

Människan använder sig av språk för att kommunicera, och språket blir en representation av våra tankar. I språket blir våra tankar tillgängliga för analys, men en utgångspunkt i den här undersökningen är att språket aktivt *formar* våra tankar (Jansson,1991, s.14). Vi får lär oss ett redan existerande språk vilket åtminstone med kausalitetens krav på följsamhet i tid, gör oss människor till objekt och språket till subjekt. Det är kollektivet ”våra förfäder” som skapat språket och på så sätt förs det sociala arvet vidare.

Detta leder in på ett hönan-och-äggetresonemang, då vi inte kan se om verkligheten skapar ordet eller ordet med människans medvetna hjälp skapar verkligheten. Men eftersom mycket av vår tankeverksamhet startar med den sinnliga perceptionen kan man anta att den fysiska verkligheten föregår och formar vår egen mentala och sociala verklighet. Hur som helst går det inte att bortse från metaforer varken i vetenskapen eller i politiken då de är inbyggda i vårt tänkande. Det går att reflektera och analysera över de metaforer som finns i språket, och över de sammanhang där de återfinns och på så sätt få del av verkligheten (Neumann, 2003, s.44).

Metaforer är bra till att förenkla och begripliggöra abstrakta fenomen, det kan vara känslor eller kunskap inom vilket ämne som helst. De verkar sammanlänkande inom diskurser på så sätt att de förknippar texter som behandlar samma tema med varandra, om de använder samma metaforer (Semino 2008 s.124).

2.2 Vad är en metafor

Sen kommer frågan om *vad* som ska fångas in i undersökningen. Metaforer eller uttryck är tankekonstruktioner som tas till hjälp för att förstå något okänt. I tanken tar vi något vi känner till, och ger det en ytterligare innebörd av något vi inte har lika mycket kunskap om. I den här processen är sammanhang en ofrånkomlig del.

Ofta är våra metaforer spatialt utformade (Lakoff, 1980, s.17), de har alltså någon hänvisning till rummet exempelvis i fråga om riktning eller tillstånd. Ett uttryck som: ”jag känner mig uppåt idag” saknar logisk betydelse men alla förstår ändå vad som menas.

Ett vanligt exempel är ordet järnridå. Det är något de flesta av oss kan föreställa oss då vi har klara och i stort sett överensstämmande uppfattningar över orden ”järn” och ”ridå”. Det gör att vi också kan bilda oss en uppfattning av ett komplext politiskt tillstånd som vi tidigare inte haft kunskap om.

En metafor har alltså alltid fler än en betydelse, och de är ofta vitt skilda i ämnestillhörighet. Det går också att säga att en metafor alltid har ytterligare en betydelse än i den som den används i för tillfället. Den gängse definitionen av metafor är: ”uttryck använt i överförd betydelse” (Olofsson 1987, s.187).

Det här leder in på en annan central aspekt av metaforer nämligen dess sammanhang och vilken inverkan denna har på betydelsen av metaforen. Svaret är att sammanhanget är av avgörande betydelse för metaforer som fenomen. Ordet järnridå kommer från det brandskydd för publiken som förr fanns på teatrar, och i det sammanhanget är det ju inte frågan om någon metafor utan enbart en beskrivning av vad det var för något. Sammanhanget talar om på vilken annat sätt än det ursprungliga som metaforen ska förstås. För att kunna uttala sig om en metafor måste därför sammanhanget analyseras minst lika ingående som metaforen i sig.

För att på riktigt ta sig an en metafor måste dock alla underbegrepp analyseras (som till exempel järn och ridå). I en sådan underanalys ska man redogöra för vilka begrepp som tillhör realplanet respektive bildplanet. I det här exemplet skulle ”järn” och ”ridå” befinna sig på realplanet, och ”järnridå” på bildplanet. Sen kan man diskutera vad som menas med ”järn”. Är det en term eller ett begrepp? Är det verkligen bara järnets i sig som åsyftas eller utgör ”järn” i det här fallet en signifikant som har en eller flera andra innebörder. Då skulle järn alltså kunna vara en egen metafor eftersom den får ytterligare mening i metaforen (Neumann, 2003, s.46).

Här kan man gå vidare och analysera metaforkomponenterna i en ontologisk metaforanalys. Den skulle i det här fallet kunna bestå i ett resonemang om det är järnets metallurgiska egenskaper som tung och ogenomtränglig som gjort det lämpligt till metaforen om en järnridå. På så sätt kan man nå en djupare förståelse för vad användandet av en sådan här metafor gör med vår uppfattning om kalla kriget och internationell politik. Enligt ontologisk metaforanalys ska ”järnridå” ha påverkat människor att se på världen som en scen för tungt och krigiskt politiskt skådespel (Lakoff, 1980, s.28).

Det är sammanhanget som avgör om ett ord kan ses som en metafor, till exempel så är grupperingar i: "...grupperingar som strävar efter...", en metafor. Det är begreppet strävar som ger begreppet grupperingar en annan betydelse utöver den vanliga, i och med att den benämner grupperingen som något levande med egen agenda.

För att identifiera metaforer i mitt undersökningsmaterial så har jag utgått från ett antal kriterier framtagna av ett antal forskare som kallar sig *the Pragglejaz group*. Det väsentliga i deras modell är att bestämma om det finns dels en grundläggande, ordagrann betydelse av ett ord, dels en kontextuell. Är dessa betydelser artskiljda men går att förstå i jämförelse med varandra, då är det en metafor (Semino 2008 s.12).

Ett begrepp som är näraliggande metaforen, och som tangeras i undersökningen är metonymen. Det är ett ord som i likhet med metaforen också står för någonting annat, men i metonymens fall är källdomän och måldomän desamma. Skillnaden är enbart abstrakt, från en annan synvinkel kan man säga. Bila, att resa med bil, är en metonym eftersom begreppet är bildat ur ordet bil, som både är källdomän och måldomän.

2.2.1 Teoretisk orientering

Användandet av metaforer i politisk text skiljer sig mycket från annat politiskt arbete. Valet av metafor följer sällan eller aldrig någon beslutsmodell, ensam eller i grupp, utan är av mer psykologisk natur. Ibland kan det faktum att man representerar en viss grupp göra vissa ordval lämpliga eller olämpliga, men eftersom det endast är frågan om yttranden kan inget mandat knytas till valet av metafor. Makt kan finnas inneboende i metaforen, men det rör sig inte om tilldelad makt eller ens någon särskilt styrbar makt. Allt det här gör att många teorier inom politisk etik och beslutandeprocesser inte är relevanta för den här undersökningen (jmf Sjölin 2005 s.104, 33, 22)

Det går att analysera metaforer utifrån plikt- konsekvens- och dygdetik, men jag anser inte det vara lika givande som en diskursanalys. Användandet av en metafor bestäms av så mycket annat som till exempel tillgänglighet (att det redan finns en etablerad, passande metafor) vilket drar ned både på reliabilitet och validitet i en etikundersökning.

Amstutz nämner inte i sina resonemang om etiska val något om problematiken med sändare-medium-mottagare. Fokus ligger på internationella relationer och deras moraliska aspekter. Amstutz beskriver etiken natur som att välja mellan ont och gott (Amstutz 1999 s.3). Min studie fokuserar emellertid inte på ett sådant val, utan på det sätt som metaforer konstituerar verkligheten.

Den hegemoniska roll som de monumentala texterna innehar är något hela diskursanalysen som sådan verkar för att belysa. Maktens tredje ansikte, inverkan över människors tankar är det fenomen var på diskursanalysen är grundad. Det som gör diskursanalysen speciell är att den mest fokuserar på idéers och språkets inverkan på den passiva människan, och ger inte mycket förklaringar eller ens utrymme till aktörsperspektivet.

2.3 Problemformulering

Jag har för avsikt med den här undersökningen att analysera hur varje metafors ursprungliga betydelse påverkar den professionellt vedertagna bilden av fakta och kunskap som finns inom kriminalpolitiken. Är det något särskilt område man hämtar inspiration till sina metaforer ifrån? Vilka egenskaper hos det området överförs till kriminalvårdsdebatten och vilka konsekvenser skulle det få?

Källdomänernas (där metaforerna har sin ursprungsbetydelse) påverkan av måldomänerna (sammanhanget där de används) är i stort sett obegränsad. Det här är den hypotes som jag kommer utforska i min undersökning.

Frågan om makt blir också väsentlig här. Till exempel vilka yttre krafter som spelar in och påverkar debatten. Alltså inte enbart personliga bedömningar mellan två alternativ, vilket som är att föredra, utan också att valet står under inflytande av någon annan diskurs. Det här sker genom att en ståndpunkt eller alternativ kopplas ihop med något annat begrepp som redan har en vedertagen betydelse, som det finns en klar värdering till. Den här kopplingen kan då både hjälpa och stjälpa det alternativ som det förknippas med.

Den här makten är betydligt svårare att analysera än den som har en tydlig utövare. Maktperspektivet bör ändå tas med i beräkningen eftersom det handlar om att få människor att agera så som de annars inte hade gjort. I det här fallet är det genom maktens tredje ansikte, makten över tanken, som får individer att tänka på kriminalpolitiska frågor på ett visst sätt.

Undersökningen ska inte bara behandla metaforer inom kriminalpolitiken, utan också själva användandet av metaforerna.

Det används sannolikt en mängd metaforer i den kriminalpolitiska debatten, både för att illustrera resonemang och förmedla värderingar. När de används innehåller de mycket information om författarens värderingar och därmed också om resten av texten. De motsättningar och skärningspunkter i åsikter som finns inom kriminalpolitiken avspeglas antagligen i metaforerna i den kriminalpolitiska diskursen.

Det är denna kunskap undersökningen syftar till att öppna upp genom att studera ordvalet i debatten. Metaforer används när de konventionella orden och formuleringarna inte är tillräckliga, när de helt enkelt inte har uppfunnits ännu, därför kan en metaforanalys ge en bra bild av var kriminalpolitiken är på väg.

3 Analys

I min analys av den kriminalpolitiska diskursen så har jag inte uppehållit mig vid de allra mest klassiska metaforerna som ”öronmärkta pengar”, ”nyckeln till framgång”, ”arbetet är i sin linda” och liknande. De nämnda metaforerna är så väletablerade att det går inte att säga så mycket med deras hjälp om avsändaren eller det sammanhang de används i.

Det är svårt att påstå att metaforerna skulle ha ett värde som sanningsförmedlare, eller verktyg för att nå sanning. Det finns ingen objektiv kunskap som säger att en metafor är relevant inom det område den används, det som avgör om en metafor är lyckad är hur väl den förmedlar någons tankar till en annan person.

Polisen har en lista på de 100 mest brottsaktiva personer i Sverige, med inriktning på systemhotande och organiserad brottslighet. Listan finns därför att polisen ska lägga ned extra mycket resurser på att lagföra dessa personer. Listans namn, ”alcatrazlistan” anspelar på det nästan mytomspunna amerikanska fängelse som sagts vara totalt rymningssäkert. Det för tankarna till någon slutgiltig åtgärd mot kriminaliteten, men vad betyder det att det ligger en värdering eller antydning till att så skulle vara fallet med arbetet med alcatrazlistan? I den mån det tar upp frågan om listans reella verkan på brottsligheten i Sverige, så bör det vara en bra metafor.

Frågan väcks vad som är en bra metafor. Vad ska den bidra med och vad ska den låta stå opåverkat? Det här ska jag försöka klargöra senare i analysen.

3.1 Några drag hos den kriminalpolitiska diskursen

I den kriminalpolitiska diskursen finns en stark tendens att personifiera fenomen, och även att förse handlingar och händelser med personlighet och egenskaper. Till exempel så har ”person som blivit utsatt för brott” förvandlats till begreppet brottsoffer.

De rättsvårdande myndigheterna behöver en benämning på fenomenet organiserad brottslighet för att kunna förhålla sig till den i sitt arbete mot denna. Man har försökt att benämna det som ett ting men nackdelarna med det har visat sig vara stora. Det kan se ut som det här tinget inte går att besegra då det inte går att få det dömt i en domstol samtidigt som det utmanar statens suveränitet.

Nätverk används alltmer, och myndigheterna är inte ovetandes om att det är en princip som de jagar, nämligen principen om tillgång och efterfrågan. Men hur ska man då formulera den här kampen mot en princip? Det är ju inte principen i sig man vill besegra, snarare ett fenomen som drivs av den här principen.

3.2 Åklagarmyndigheten

I beskrivningen av den organiserade brottsligheten så använder man sig mycket av ekonomiska metaforer och termer. På åklagarmyndighetens hemsida jämförs den organiserade brottslighetens utbredning med Sveriges BNP, avgränsningen av fenomenet görs alltså genom ekonomiska mått, inte geografiskt eller antal individer. Begreppet omsättning som används är en metafor i den betydelsen att det ursprungligen kräver en enhet med tydliga gränser, något organiserad brottslighet inte har då den ofta är intimt kopplad till legal affärsverksamhet (Brå's rapport 2006:6). Det blir en metafor för dess storlek.

I åklagarmyndighetens tidning Påtalat (nr 1, 2007) talas det om att det behövs en folkresning för att möta de ökande hoten mot åklagare och den rädsla som finns för att vittna. Inte olik den nationella mobilisering som regeringen vill få till i kampen mot den organiserade brottsligheten som sådan, men som metafor har den en annorlunda vinkling även om också den ingår i den militära undergruppen. Man kan säga att en folkresning riktar sig uppåt mot ett förtryck, medan en mobilisering snarare står i andra änden av etablissemangsskalan och riktar sig nedåt.

Åklagarmyndighetens hemsida tar upp metaforen maffia som ett exempel på en gruppering av kriminella (www.aklagare.se/om-oss/brottstyper). Längre har begreppet maffia varit förhärskande som beteckning på grov organiserad brottslighet, ett begrepp som visat sig vara opassande för att beskriva situationen i Sverige och otjänligt för polisen i deras arbete. Metaforen har fört med sig för mycket information om sin källdomän, den kriminella sicilianska organisationen, genom filmer och annan populärkultur.

3.3 Politiska Partier

I de partipolitiska manifesten återfinns flera av de allmänt använda metaforerna. De dyker upp i både rubriker och brödtext, och verkar främst fungera som utsmyckningar i texten än som bärare av information. Självklart är samtliga ordval intressanta för en diskursanalys, och de bär alla på någon slags information, men i det här fallet så har de en bakgrundsroll. De ger texterna deras karaktär och anger temat (kriminalpolitik).

På bland annat moderaternas hemsida (moderat.se/web/brottsbekampning, 20/7 -09) används den välkända metaforen ”*brottets bana*” ett flertal gånger. Den här metaforen har jag stött på i stort sett allt sorts material jag gått igenom i mina efterforskningar om den kriminalpolitiska diskursen. Den är väletablerad och det finns dessutom en klar och ovanligt samstämmig syn på dess innebörd. Den är förhållandevis lättanvänd då det går att lägga till ”*slagit in på brottets bana*”, och på så sätt sätta in den i en mening.

Brottets bana är en välkänd metafor (används av Socialdemokraterna, Kristdemokraterna, Moderaterna, Brå samt regeringen på deras respektive hemsidor) och den betonar livet som brottsling mer än enskilda kriminella handlingar. Det passar in i sammanhanget om organiserad brottslighet och kriminella nätverk eftersom de ska ha en viss kontinuitet i tiden för att få den här benämningen.

3.3.1 Folkpartiets hemsida

Under rubriken ”Lag och rätt” på fp:s hemsida så har jag hittat följande metaforer: ”Regeringen har sjösatt en nationell mobilisering mot organiserad brottslighet.” och: ”Den organiserade brottsligheten har slagit rot i Sverige” och även ”...gå till samlad attack mot narkotikan.” samt den mer allmänna: ”vassa verktygen” om arbetet mot den organiserade brottsligheten.

Sjösättning och mobilisering är två metaforer som egentligen inte hör ihop i samma mening. Den senare handlar om förberedelse, en fas av informationssamlade och proaktivt arbete, medan sjösättning däremot är handling och aktion per definition och står för själva implementeringsdelen av ett projekt. I en naturlig ordning börjar det med mobilisering och fortsätter med sjösättning men här är det tvärtom.

3.3.2 Moderaternas hemsida

Länspolismästare Carin Götblad använder sig av tre spatiala metaforer redan i sitt första yttrande på moderaternas hemsida om insatser mot den grova organiserade brottsligheten. ”För att komma åt den organiserade brottsligheten i *grunden* krävs en *bred* allians...”, och ”visa på nya *vägar*” (www.moderat.se>insatser mot grov organiserad brottslighet). Det spatiala tänkandet finns i alla människors grundläggande tankeförmåga, varför den också kan ses som en slags lägsta gemensamma nämnare.

3.4 Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet (Brå) har i kriminalpolitiska kretsar en framträdande ställning och deras texter kan betraktas som monumentala i och med att flera av de rättsvårdande instanserna hänvisar till dem (www.polisen.se, <http://www.regeringen.se/sb/d/11188>, www.aklagare.se).¹ De flesta instanser har

¹polisen hänvisar regelbundet till Brås rapporter, 59 träffar på ”Brå rapporter”. Regeringen ger Brå en särställning i planeringen av det som kallas *mobilisering mot grov organiserad brottslighet* och som inleddes 2007 av regeringen. Det finns ett 20-tal hänvisningar på åklagarmyndighetens hemsida till rapporter från Brå.

praktiska eller administrativa uppgifter medan Brå har till huvudsakligt uppdrag att forska om kriminaliteten, vilket kan vara en förklaring till att deras texter ges särskilt stor uppmärksamhet.

3.4.1 Gå på pengarna

Inom den tillgångsinriktade brottsbekämpningen så finns det ett uttryck som lyder: ”gå på pengarna”. ”Gå på” betyder i sammanhanget att koncentrera sig på, och ha som mål, men den den är bara ett samlingsuttryck för en hel taktik som en 117-sidig rapport är ämnad att förklara, *Tillgångsinriktad brottsbekämpning, Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott, Brå Rapport 2008:10*. Metaforen har sitt ursprung i internationell brottsbekämpning och löd: ”go for the money”. Engelskans ”go” har en mer allmän betydelse än svenskans ”gå”, något som metaforen antagligen drar nytta av.

Det är fortfarande en metafor med något dunkelt budskap. Begreppet ”gå” ger inte mycket information om detaljerna i taktiken, och spårning av vinster från brott plus arbetet med att bevisa att så är fallet, är en diger uppgift. Kan det vara en fördel att inga ytterligare instruktioner ges på det här sättet? Metaforen är en kraftig förenkling av det den uppmanar till, men det huvudsakliga syftet med den är nog att polemisera mot rättvisefilosofin att alla ska ställas till svars för de brott de begått.

I ett lyckat scenario har ”gå på pengarna”-metaforen blivit en samlande beteckning på de brottsbekämpningsmetoder som är inriktade på att förverka vinster av brott *utan* att låsa samtalet i upptrampade spår och förutfattade meningar.

3.4.2 Användning av metaforer inom Brå

Graden av metaforsanvändandet kan variera mellan olika texter från samma upphavsorganisation. Brå's Rapport 2008:22, *14 projekt mot organiserad brottslighet; En analys av Polisens särskilda satsning*, är förvånansvärt tom på metaforer, bortsett från de allra vanligaste, så som ”inom ramen”, ”störst vikt”, ”steget före” och ”lyfta fram”. Texten hade mer karaktären av en verksamhetsberättelse än ett forskningsresultat eller analys, så metaforsfrekvensen beror antagligen på vilka ambitioner författaren har.

Jag kan tänka mig att metaforer är till större hjälp i förklarande texter än i beskrivande, särskilt när nya resonemang ska förklaras är det hjälpsamt att ta till metaforer.

En rapport om häleri inför begreppet förädling in i den kriminalpolitiska diskursen. Den syftar på det en hälare gör med stöldgodset för att minska risken för igenkänning av det, och därmed förenkla för vidareförsäljning. Det kan röra sig ommålning, demontering eller att i tid eller rum distansera stöldgodset från brottet. Det viktiga är att det är godsets legala status som arbetet syftar till att

förändra, inga av föremålets egna egenskaper och på så sätt används förädling i en överförd betydelse.

Brå's rapport om häleri gör också en distinktion mellan egenföretagare och uppdragstagare bland de kriminella. Det här visar hur den ekonomiska diskursen inom kriminalpolitiken håller på att vidareutvecklas med hjälp av företagardiskursen. När den grova organiserade brottsligheten delegerar ut arbetsuppgifter enligt företagsekonomisk modell, krävs det att man använder samma terminologi för att kunna beskriva den korrekt också.

I *Polisens möte med organiserad brottslighet, en undersökning om otillåten påverkan, Rapport 2009:7*, så används riskzon, grogrund, odla (en god relation till polisen) och hårdvaluta, det sistnämnda får nog räknas in under den ekonomiska diskursen.

3.5 Polismyndigheten

I undertiteln i Rikspolisstyrelsens rapport från 2007, finns ordet ”drogtecken” med. Ett ord som är rätt öppet för tolkningar då det inte finns något allmänt vedertaget drogtecken, jfr fredstecknet eller tecknet för radioaktiv strålning. De drogtecken som det talas om representerar inte någon drog utan är tecken på att en person står under påverkan av en eller flera droger. Det här är första indiciet på att droger står för något mycket större än själva preparatet i sig. Det handlar om en hel samhällsfråga, ett helt samhällstillstånd.

Diskussionen fortsätter under rubriken Regeringen.

3.5.1 Polisens administrativa språk

Polisen är den instans som i störst utsträckning upprätthåller krigsdiskursen, och det är kanske inte så konstigt med tanke på att det är de som är den operativa länken i brottsbekämpningskedjan. Det finns en känsla av naiv, action-laddad jargong i deras språk i verksamhetsrapportering och projektbeskrivningar.

Uttrycket ”vässa dagens arbetsmetoder” (polis.se/om-polisen/fakta-om-brott) kan låta spännande men förmedlar i praktiken inte värst mycket information. Inte heller ”...(polisen) har regeringens uppdrag att kraftsamla mot organiserad brottslighet...”(polis.se/aktuellt/nyheter/2009) säger särskilt mycket om vad arbetsuppgiften består i eller vad de gör. På en arbetsplats som Polismyndigheten hamnar mycket fokus på den fysiska slutgiltiga prestationen, och det är som sagt naturligt då det är denna roll polisen har i kedjan, men det verkar finnas ett tryck på att ladda sitt ordval med handling.

Polisens nyinrättade enheter i bekämpningen av den organiserade brottsligheten, de så kallade aktionsgrupperna är ett levande exempel på detta. Jag misstänker att det är ett namn med bra klang i man ger en prioriterad satsning utan

tanke på dess innebörd, för det är oklart om det skulle vara mer aktion i dessa grupper än i det vanliga polisarbetet (Brå's tidskrift Apropå, nr.4, 2008).

På polisens hemsida i en diskussion om informationshantering så hittar jag: "slussning av information". Till mig förmedlar det bilden av en väldigt långsam informationshantering, och det skulle sätta ribban ganska lågt för nya effektiviseringar inom området. "Kraftsamla" och "vässa" är båda intensiva och aktiva handlingar men det är tveksamt om de verkligen har sin motsvarighet i verklighetens administrativa arbete.

I Nova-projektet ska polisen motarbeta den grova organiserade brottsligheten och då särskilt förhindra att nytt folk, främst ungdomar, dras in i verksamheten. För att lyckas med det här finns det med en punkt i programmet av satsningar, nämligen att: "mobilisera goda krafter". Metaforen om goda krafter återfinns på 13 ställen efter en enkel sökning på polisens webbplats (2/8 -09). Det här är något som ger tyngd åt min tes att polisen saknar en adekvat terminologi åt sitt planeringsarbete. Det är en sak att vara specialiserad på handling och fysiska ingripanden, en annan att använda sig av samma språk till ett i grunden annorlunda arbete.

3.6 Regeringen

Ett narkotikafritt samhälle har av riksdag och regering satts som mål för Sverige (www.regeringen.se>folkhälsa>narkotika). Begreppet används i överförd betydelse på grund av att det annars innebär att ett samhälle skulle kunna känna frihet, det är en personifikation av samhället.

Även om frihetsbegreppet går att tolka mer som än känsla än en fysisk situation, så används ordet narkotika och inte droger. Ett *drogfritt* samhälle skulle förmedlat en bild av användandet av narkotika som fenomen istället för att fokusera på själva preparaten. Nu får det nog tolkas som en slogan för en radikal narkotikapolitik där nolltolerans mot alla slags narkotiska preparat råder.

Det man vill sälja ut till medborgarna är en bild av ett framtida Sverige där det inte går att få tag på narkotika, på grund av att utbudet är obefintligt. Vad denna slogan mer säger är att samhället som ska vara fritt, inte individerna. Man avser alltså här inte hälsoproblemen, de sociala problem eller lidandet narkotikan kan orsaka, utan sjukvårds- och rehabiliteringskostnader, narkotikarelaterad brottslighet och stöd till den undre världen.

3.6.1 Departementsskrifter

I departementsskrift *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten - överväganden och förslag, 2008:38*, omnämns på ett ställe "...de grövsta kriminella..."(s. 99), och den här formuleringen bär på mycket information om skribentens eller skribenternas hållning i frågan.

Det finns en grundläggande problematik om på vilken skala man ska benämna de kriminella, vad är det egentligen man vill säga om dem? Det kan vara den moraliska aspekten: de tyngst kriminellt belastade, den samhällsekonomiska: de mest brottsaktiva eller kanske de farligaste.

Hur som helst kan man jämföra den personliga benämningen ”de grävsta kriminella” med alternativet ”de grävst kriminella” och tycka att den förra är lite för känsloladdad. När ordet grävsta används är det ingen nivåbeskrivning av deras kriminalitet utan av deras personligheter som sådana. Formuleringen ligger väldigt nära stereotypen av den kriminella som en rå, oborstad buse.

I den formen som metaforen står i nu är det de kriminella personernas personligheter som betecknas som grova. I det här fallet går det inte att påstå att det skulle finnas en enhetlig bild över vad det innebär att ha en *grov personlighet*. Det här är ett av de exemplen jag hittat på hur samhällsproblemet organiserad brottslighet konceptualiseras som en mänsklig individ, med känslor och handlingsmöjligheter som en människa.

Risken finns att det i det här fallet handlar om ett stavfel, men jag anser inte att den scenariot tar bort metaforens analysvärde. Metaforen finns där och kommer att ha en påverkan på diskursen även om det inte var avsett så. Det kan också vara fråga om en freudiansk felsägning, alltså att man säger omedvetet och av misstag vad man menar i stället för det man hade tänkt att säga.

3.7 Fortsatt analys av användandet av metaforerna

Det går att urskilja ett antal undergrupper bland de metaforer jag stött på i mitt material. Alla metaforer skulle inte gå att kategorisera på det här sättet på grund av att det skulle bli för många undergrupper, min observationen är den att vissa av dem är betydligt mer frekvent använda än andra. De kategorier som jag valt att plocka fram är: den krigisk/militära, den spatiala, den organiska, den ekonomiska och den personifierande.

Utöver dessa kategorier så finns det de mer kreativa, ovanligare metaforerna som kan vara värda att analysera var för sig. Undergrupperna är ändå viktigare eftersom de säger något om en trend, något som bygger upp själva diskursen och då också är en viktig del av de inblandades tankevärldar.

3.7.1 Den militära undergruppen

Det intressanta med användandet av den militära underdiskursen i BRÅs texter är att den är så överdriven. Det får mig att tro att forskarna på BRÅ tycker sig ha genomskådat de gamla krigiska tankegångarna och nu endast använder sig av den på ett ironiskt sätt. Det verkar som de vill göra upp med den gamla traditionen genom att dra ut den i ljuset och förklara att den behöver bytas ut. I sin skrift *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster, rapport 2005:11* har de angående de konventionella metoderna i kampen mot den grova organiserade brottsligheten

beskrivit dem som hämtade ur ”den internationella vapenarsenalens standardsortiment”(s.5). Det är en enligt mig aningen sarkastisk formulering om något de inte anser vara en genomtänkt vetenskaplig strategi.

I sin genomgång av hur den sicilianska maffian har fungerat använder de begreppet *brohuvud* (s.31) för att beskriva hur maffian använder sin makt. Vidare beskrivs det hur de politiskt mest efterfrågade åtgärderna *tar sikte* (s.154) på regelrätta brottsbekämpande åtgärder som *flyttar fram myndigheternas positioner*(s.154). Senare i texten skriver de rakt ut att bekämpa den här sortens marknadsstyrda kriminalitet på samma sätt som vanlig brottslighet är som att bekämpa en gerillarörelse med konventionella stridsmetoder (Ibid s.155). *Fotsoldater* nämns inom citationstecken i Brå's rapport 2009:7, s.16, samt i en rubrik i samma rapport.

Min favorit är ändå när de argumenterar för att det inte tjänar någonting till att gripa och döma de kurirer som för narkotikan den riskfyllda biten över gränsen, eftersom de är lätt utbytbara och nästan aldrig har någon värdefull information, och kallar dem för ”narkotikabrottslighetens kanonmat”(Brå's rapport 2005:11 s.157).

Det verkar som skribenterna för den här rapporten vill koppla ihop gamla dåliga och ineffektiva metoder med militära begrepp.

Fler krigsmetaforer går att finna i ds 2008:38: ”slå tillbaka”(s.3), ”...en spricka i samhällets försvar...”(s.8) och ”...ett hot mot rikets säkerhet.”(s.33) och återigen ”...mobilisera lokalsamhällets resurser.”(s.287).

Konflikten mellan Bandidos och Hells Angels under 90-talet beskrivs som ett krig som slutade i ett fredsavtal mellan de båda parterna (åklagarmyndighetens tidning Påtalat nr 1/2006). Här får mc-gängen en status som suveräna politiska enheter.

3.7.2 Den spatiala undergruppen

Bland de spatiala metaforerna kan ”en fast kärna” (i nätverken eller organisationen) och ”...kontrollen *bottnar* i en vilja...” nämnas som exempel. För att återigen ta upp problematiken med metaforer som låser tankegångarna så vill jag använda metaforen ”gråzon” (brå's rapport 2005:11, s.9) i betydelsen vad som är svårt att avgöra om det är lagligt eller olagligt. Här görs handlingar och beteenden som inte direkt behandlas i lagboken men som är moraliskt tveksamma, till något rumsligt nästan fysiskt. Kopplingen mellan juridiken, moral och samhälle är minst sagt komplex och för att kunna säga någonting alls om denna bör man ha mycket goda teoretiska kunskaper inom alla tre ämnen. Samma resonemang gäller för ”riskzon” (Dir. 2009:8 s.3).

Människans spatiala tänkandet är en produkt av vår väldigt fundamentala erfarenhet av våra kroppars position i rummet. Från födseln har vi fått förhålla oss till gravitationen i vårt handlande, och denna upp-ned-aspekt av verkligheten har gett hjärnan dess spatiala tänkande (Lakoff och Johnsson, 1980, s.56). Juridik, moral och samhälle däremot, bygger på andra principer och måste tolkas och förstås utifrån dessa.

En annan rekommendation av Brå är att man ska koncentrera sig på pengarna som narkotikabrottsligheten inbringar, inte narkotikan i sig, detta för att ledarna för nätverken alltid befinner sig *nära* pengarna. Det här tar jag som en metafor då det kan vara olika betydelser av ordet ”nära” som menas. I polisarbetet räcker det med juridiskt bindande kopplingar mellan en ledare och narkotikapengarna, eller det kan handla om att ledarna befinner sig nära pengarna i fråga om de fördelar de ger. I det senare fallet skulle ett tillslag strypa ledarnas inkomster vilket också är en målsättning för narkotikabekämpningen. Begreppet *nära* är mer abstrakt än begreppet *zon*, och är därför inte lika problematiskt på samma sätt. Huvudsaken är att det hjälper till att tänka på alla de sätt som en organisatör av narkotikahandel kan tillägna sig de medel som handeln inbringar.

3.7.3 Den organiska undergruppen

Den tredje konceptuella domänen av de fem jag plockat ut, den organiska, handlar mycket om nätverkens och organisationernas funktionella aspekt, och särskilt på vilket sätt som de utvecklas. Det är organismernas egenskaper att växa som gör dem intressanta som källdomän, och det för med sig en viss tankekonstruktion. Till exempel; när vi tänker oss en planta som växer så expanderar den dels på höjden, den blir längre och bladen blir större, men också längst ned och i mitten, stammen blir grövre och nya grenar bildas. Det här skiljer sig från en mekanistisk utvidgning där det rör sig om påbyggnad eller förlängning och det bara är de nya delarna som utvecklas.

Om man applicerar den här modellen på nätverk och organisationer så har man sagt väldigt mycket om den organiserade brottslighetens natur. Mycket talar för att nätverk och organisationer verkligen fungerar på det här sättet, då de bygger på mänskliga relationer och dessa utvecklas konstant och under påverkan av varandra. En gångbar källdomän som inte ska blandas ihop med den personifierande som tilldelar saker en egen vilja.

”Gro” eller ”grogrund” används inte bara av Brå utan finns återkommande i mitt källmaterial, och det är möjligt att det finns en koppling mellan den organiska diskursen och synen på pengar som näring åt den organiserade brottsligheten. Just närings-metaforen var min formulering, ”drivkraft” har istället använts om pengar i det här sammanhanget. Den omtalade strategin är ändå att strypa tillförseln av ekonomiska medel för att på så sätt skada organisationen (apropå nr 1 2007), vilket vore en logisk taktik om man godtagit den organiska diskursen.

När rötter eller rot som i ”slagit rot” används är det i första hand ursprung och stabilitet som hänsyftas, växtens metod för näringsupptag är här något underliggande och latent i metaforen.

3.7.4 Den ekonomiska undergruppen

Den ekonomiska undergruppen utgörs av den terminologi som är hämtad från affärsvärlden. Alla begrepp hämtade därifrån kan dock inte räknas som metaforer eftersom de betydelser som de används i är identiska med de ursprungliga. Förädling och hårdvaluta har tagits upp, men det är begrepp som underleverantörer, grossister, konsulter, marknad, konkurrensfördel, dotterbolag och PR som gör diskursen närvarande. Dessa kan dock inte göras till föremål för en metaforsanalys på grund av att kontextuell och grundläggande betydelse är desamma.

3.7.5 Den personifierande undergruppen

Ett stort fenomen inom det politiska bildspråket är att förtingliga sociala och politiska skeenden, reifikation. Etablera kontakter, förhandlingarna rullar på och så vidare.

En minst lika viktig trend inom kriminalpolitiken är att mänskliggöra abstrakta företeelser och tillskriva dem personliga egenskaper och känslor. Det talas om organiserad brottslighet som om den har en egen vilja och eget medvetande. På Folkpartiets valaffischer från europaparlamentsvalet i juni 2009 stod att läsa: "den organiserade brottsligheten stannar inte vid gränsen..." och en departementsskrift beskriver att den grova organiserade brottsligheten *ägnar* sig åt otillåten påverkan på myndigheter (ds 2008:38).

När det formuleras som att de kriminella nätverken "vill" någonting, de "strävar" efter makt eller "försöka" etablera sig så är det inte orden inom citationstecknen som utgör metaforen, utan de förvandlar kriminella nätverk i sig till en metafor. De här formuleringarna är alla frekvent förekommande i de texter jag analyserat, och anspelar på att nätverken har mänskliga egenskaper.

Det är lätt att förstå hur det kan te sig som organisationen har en egen vilja när den är så tydligt målstyrd men det finns stora skillnader mellan något med eget liv och en organisation, skillnader som har stor analytisk innebörd.

Något som har en egen vilja/liv finns till på ett annat sätt, dess existens ligger utanför sina mål och syften och kommer att fortsätta existera om dessa försvinner². En organisation har det fordristiska draget att dess delar är utbytbara, och det betyder att dess existens är avhängigt dess uppdrag. Jag gör inga filosofiska anspråk på att säga vad en existens i grunden bygger på, enbart att det finns en skiljelinjen i att organisationen behöver ett existensberättigande, "livet" behöver det inte.

I ett avsnitt i Brå-rapporten 2005:11 beskrivs nätverksstrukturen göra den organiserade brottsligheten "stryktålig" mot myndighetsbekämpning(s.23). Det här antyder att det skulle vara en och samma enhet som är utsatt för polisens insatser, men ändå står kvar bara för att polisens metoder inte är starka nog. Typisk personifiering som kan lura iväg en analys till fel slutledning.

² Vilja och liv är inte heller samma sak men i motsatsrelation till organisationer så representerar de tillsammans det som en personifierande metafor tilldelar en organisation.

På samma sida i samma dokumentet beskrivs nätverken som ”kortlivade”. Längre ned betonas det dock att det är relationerna människor emellan som är den uppbärande faktorn, men ordvalet förstärker ändå inslaget av personifikation inom diskursen.

Utvecklingen har här gått från individnivå och den enskilde kriminella till nätverksnivå, och vidare till organisationen som en person. Det är möjligt att det är polisväsendet i sig som bidragit till den här utvecklingen, på grund av att de traditionellt sett arbetat med att se efter och kontrollera mänskliga individer.

Ett problem är att hos människan så sitter ”saker” som hjärna, vilja, kroppsliga drifter och behov, fysisk styrka, samvete och de emotionella känslorna (till skillnad från drifter och behov) ihop, i en och samma individ. När den kriminella verksamheten delas upp och delegeras ut i en organisation eller nätverk så är det inte säkert att det går att spåra brott eller brottslingar på samma sätt som man behandlat individer.

3.7.6 Motsättningar mellan olika källdomäner

En möjlig uppdelning av den kriminalpolitiska diskursen är de två konkurrerande subdiskurserna den ekonomiska och den militära. Den militära hör i större grad ihop med den personliga hållningen till kriminaliteten, där en vilja ställs mot en annan och en kamp utkämpas mellan dessa. Här har rättvisetänkandet ett starkt fäste eftersom det fokuseras på personen, brottslingen i stället för brottsligheten. Det finns en värdering och en önskan om att den enskilde förövaren ska fångas och ställas till svars för sin handling, och jag antar att det går att spåra den inställningen ända tillbaka till lagens bibliska ursprung.

Så länge som det handlade om enbart brottslighet och inte organiserad brottslighet så var det nog en bra princip, men nu när det bildats brottsliga organisationer med vinstintresse kan juridiska personer fungera som målvakter. Vinstintresset är som sagt något konstituerande för verksamheten (Polistidningen nr.2 mars 2009, ds 2008:6, s.9, www.bra.se>tillgångsinriktad narkotikabekämpning).

I viss mån kan den krigiska diskursen, som talar om bataljer, motgångar och segrar, hålla sig kvar genom att byta fokus från individen och se organisationen själv som något levande och självmedvetet. När arbetet går till en ekonomisk strategi så blir organisationen den fiende som ska besegras.

Det gäller ändå att vara vaksam när man använder flera diskurser i förståelsen av ett och samma fenomen. Det är nog klart att vad än nu organiserad brottslighet ”verkligen är”, så har det drag av både ekonomiska incitament och personliga känslor och styrs av båda dessa principer.

Det viktiga är att vara medveten om att båda diskurser är teoretiska förståelseverktyg och behöver inte ha sin exakta motsvarighet i verkligheten. Om både ekonomi och personliga känslor har sin del av sanningen om organiserad brottslighet så är det förståelsen av *kombinationen* av dessa två regulativa principer som är det essentiella (Petersson s.112, 1987). Det som blir viktigt att

förstå är den inbördes samverkan och beröringspunkterna mellan dessa två begreppsvärldar.

En metaforsgrupp från till exempel affärsvärlden hjälper till att förklara en del av nätverksfenomenet, men den ger knappast kunskap om alla dess aspekter. Därför tar man till andra källdomäner för att komplettera förståelsen. Felet som kan uppstå när man kombinerar flera olika sorters metaforer är att hjärnan försöker integrera de olika källdomänerna med varandra, och inte de funktioner och egenskaper som källdomänerna med metaforerna försöker förklara.

3.7.7 Kritik av det mekanistiska synsättet

I Polistidningen (nr 1 februari 2008) kan man läsa om hur ”...organiserad brottslighet växer fram” (min kursivering), och att ”då jobbar *kuggarna* i de krimella nätverken ostört” (min kursivering). De här är exempel på två av de stora metaforstraditionerna, organismen och maskineriet.

Ett problem med den senare metaforen är att den implicerar ett mekaniskt funktionssätt för den organiserade brottsligheten i termer om orsak och verkan. Det medför en benägenhet att tänka på fenomenet som biljardbollar som stöter i varandra och orsakar varandras rörelser, en kraftig förenkling av något som utgörs av mänskliga handlingar.

Terance Ball har i sin uppsats *Power, Causation and Explanation*, 1975, skrivit om tre anledningar varför det mekanistiska angreppssättet på samhällsvetenskapen inte är tillförlitligt: orsaker som händelser, problemet om avståndsverkan, och antagandet om universella lagar i det sociala livet (Olofsson 1987, s.120).

Ett problem ligger i den missuppfattningen att det skulle gå att få tillräcklig kunskap om organiserad brottslighet genom att analysera i tid och rum enskilda händelser. Att det ska röra sig om ”händelser” är bara det ett missförstånd, men så fungerar det i mekaniken där det går att exakt och synbart peka ut omvandlingar i ett skeende. Men det finns mängder av processer vars komponenter är helt omöjliga för människan att isolera i tid och rum, så att de kan studeras var för sig.

Det finns passiva faktorer som är minst lika viktiga i studiet av organisationer och dess förehavanden, som till exempel prestige, straff, rikedom och makt. Dessa kan också fungera som orsaker i en kausalkedja och måste alltså också tas med i tankarna om man vill skaffa sig en bild över hur den organiserade brottsligheten fungerar.

En social ”biljardstöt” eller första orsak kan vara både i tid och rum ganska avlägsen från sin konsekvens, avståndsverkan. Här behövs något som kopplar samman dessa, och begreppet kommunikation är det som används för det mesta. Ett meddelande, vanligtvis en språkhandling, fungerar som medium mellan orsak och verkan, och då kräver den statsvetenskapliga forskningen ett identifierat medium för att erkänna förekomsten av makt. Makt är i det här fallet förmågan att kunna sätta igång en orsakskedja. Men makt kan genom passiva faktorer uppstå i situationen utan att ha någon upphovsman, och då är det idéer, världsåskådningar eller filosofiska uppfattningar som möjliggör makten, inte kommunikation.

Mekanismens diskurs utgår också i deterministisk anda från att samhället och det sociala samspelet följer vissa allmänna universella lagar. Det här är något som kompliceras av att reglernas objekt har förmågan att också bli deras subjekt. Eftersom människan har ett självmedvetande kan vi nå kunskap om de regler som styr oss, och agera på så sätt att deras giltighet ändras (Olofsson 1987, s.23).

Som metaforgrupp saknar de mekaniska metaforerna dessutom hänsyn till fördröjningsaspekten som är så viktig i det samhällsliga livet. I det här avseendet är den organiska diskursen betydligt lämpligare då tid och tidsåtgång är naturliga element för något som växer. När det gäller makt att starta en orsakskedja, till exempel direktiv för en beskyddarverksamhet, så är maktinnehav minst lika viktigt som utövad makt. Maktresurs är ett annat begrepp som går att använda, men även det kan misstolkas som det vore något som tar slut när man använder det, något mätbart.

3.7.8 Metaforens roll som kunskapsbärare

I departementsskrift 2008:38 hittade jag ovanligt många metaforer. För att vara ett myndighetsdokument så har det använt ett väldigt målande språk, jämförbart med dagspressen. Redan i titeln hittar vi den vaga metaforen ”mobilisering” som beskrivning av de åtgärder man rekommenderar. Att det är ett politiskt dokument som mer beskriver en vilja och en hållning gentemot den organiserade brottsligheten än till exempel Brås faktabaserade forskningsrapporter är en del av förklaringen.

Texten är aningen dramatisk och politik görs till enkla handfasta handlingar, några exempel: ”...uppmjukad sekretesslagstiftning.”(s.262), ”...brett samhälls-engagemang.”(s.282), knyta verksamheter, kompetens eller experter till något (s.174,s.22,s79.), ”...personer eller grupper knutna till den grova organiserade brottsligheten...”(s.9) och ”...lokal förankring...”(s.115m.fl). De är alla exempel på abstrakta företeelser som givits en mer handbegriplig, fysisk karaktär.

Det är just det här metaforer är bra till, att förmedla information om något område som läsaren inte har fullständig kunskap om. Det skulle också gå att förklara ”uppmjukad sekretesslagstiftning” på något annat ordagrant sätt, men informationen når i det här fallet ändå fram och är även lättare att minnas för de som inte har förståelsen från början.

Problemet är som nämnts tidigare att informationen i fallet kan omvandlas till kunskap inom området. En uppmjukad sekretesslagstiftning betyder ju att riksdagen upphäver några av de lagstadgade kriterier som krävs för att en myndighet ska tillåtas dela med sig eller sprida en viss information som den besitter, eller lägger till undantag då det ändå blir tillåtet. Den här definitionen är fortfarande förenklad, och det skulle krävas en uppsats i juridik för att få med alla aspekter en ändring i sekretesslagstiftningen innebär.

När man talar om en ”uppmjukning” så ställer hjärnan in sig på något som har en fysisk konsistens och som kan variera på skalan hårdhet-mjukhet. I fallet som departementsskriften talar om, myndighetsöverskridande samarbete, så ger metaforen relevant information om en av sekretesslagstiftningens egenskaper,

men problemet jag försöker belysa är att individers förförståelse i ämnet kan komma att ledas in på ett stickspår och låsas där (jfr Semino 2008 s.95).

Det går bra att förmedla redan uppnådda resultat men det är svårare att använda dem som analysredskap eftersom de är så språkligt aktiva. Ett analytiskt verktyg bör man vara väl medveten om vad det gör med det sammanhang man använder det i, vilket är fullkomligt omöjligt med en metafor.

Jag hoppas att min egen metafor om stickspår kan tjäna som exempel på hur väl en metafor kan fungera i det enskilda syftet samtidigt som den försvårar fortsatt förståelse i ämnet. Vi kan föreställa oss ett resonemang som lett in på ett stickspår, men det är vanskligt att tro att hjärnan verkligen fungerar på samma sätt som en tågräls gör.

Metaforen ”brett samhällsengagemang” behöver däremot inte vara en låsning trots att den medför en viss emfas på den spatiala aspekten av fenomenet. Själva begreppet ”samhällsengagemang” är otydlig, men kan användas när sammanhanget berättar mer precist vad som menas. Som i ovanstående citat där temat *kampen mot den grova organiserade brottsligheten* får oss att förstå att det är något slags frivillig sammangaddning mot den grova organiserad brottsligheten som menas. Då låter ”brett” oss förstå att det handlar om en sammangaddning som sträcker sig över samhällets inre uppdelningar,

Metaforen om X knutet till Y är väldigt intressant för i sin ursprungliga betydelse krävs ett redskap, ett snöre, rep eller dylikt, att knyta ihop de två med. Snöret måste översättas till något annat i den nya betydelsen som metafor, ett medium eller kontakt av något slag, och begreppet *kommunikation* brukar kunna användas för denna förbindelse mellan två sociala enheter (Olofsson 1987, s.121).

Den här kommunikationen är uppenbarligen av stort intresse för kriminalpolitiken, både för att organisera sina egna medarbetare i kampen mot den organiserade brottsligheten och också för att få kunskap om densamma och kunna bekämpa den på effektivast sätt. Det är bara det att den metafor som används för att beskriva fenomenet kan lägga käppar i hjulen för en öppen förståelse av densamma.

I synnerhet med de här metaforerna så hastar man över ett viktigt kunskapsområde, nämligen vad det är för krafter som binder samman individer, grupper och organisationer med varandra. Metaforen är på så sätt *för* bra då den vidarebefordrar information om den aktuella situationen alldeles för snabbt och enkelt. Ingen vidare reflektion över vilka psykologiska, sociologiska och samhällsliga krafter är nödvändig och sätts igång, över hurdana dessa krafter är beskaffade.

Metaforen antyder att de inte bara har en koppling eller anknytning till varandra, utan också att denna koppling (kommunikationen) är fixerad och fast. Detta skulle ytterligare kunna röra till den kunskap vi har om mänskliga relationer, eftersom de högst sannolikt bärs upp och vidmakthålls av människorna själva.

Med metaforen om knyta olika saker till varandra blir det fel också om knyta kontakter blandas ihop med att knyta bevismaterial till en misstänkt. Begreppet bindande kommer har samma ursprung som att knyta, men jämför ett bindande

bevis och en bindande relation. En bindande relation är en speciell sådan och bör inte göras till undermedveten norm.

Det är ett problem med metaforer att de fungerar allt för smidigt på det kommunikativa planet och lite sämre på det kontemplativa. Styrkan med en metafor är ju att den utnyttjar den kunskapen som lyssnaren eller läsaren redan besitter, så att denne kan följa med i resonemang i ett annat ämne som är han eller hon inte har lika djup förståelse inom. Risker med allt användande av metaforer är att för mycket av kunskapen från metaforens ursprungsområde följer med till den nya, överförda betydelsen (Semino 2008 s.31).

Låt mig ta ytterligare exempel från samma departementsskrift: ”rapporteringsvägar”(s.101). Det skulle också gå att skriva *institutionaliserade tillvägagångssätt för regelbunden envägskommunikation*. Det är den bästa abstraktion jag komma på av ”rapporteringsvägar”, och den är förstås mer omständlig och svårare att hålla i huvudet samtidigt som man försöker tänka vidare på fenomenet och bolla runt med det i flera sammanhang. Metaforen fungerar som en representation av ett fenomen som ska passas in i en organisationsmodell (kriminalpolitiken), och då är det tröttsamt att använda sig av hela formuleringen.

Men det är här som uttryck som ”think outside the box” kommer till. Om en representation används i tankearbetet när en organisation ska pusslas ihop börjar man tänka på representationen (vägar) som det huvudsakliga objektet, och glömmar bort att tänka på det de egentligen står för. Det är då man kan bli fast i gamla tankebanor och se svårigheter och hinder som egentligen inte finns där. ”Rapporteringsvägar” tillhör en grupp av metaforer som substantialiserar abstraktioner, och det gör dem mer lättfattliga. Kruxet är ju att den substans eller det fysiska ting som representationen bildas av kommer också sätta sin prägel på metaforen som kunskapsbärare, och denna effekt kan vara liten men är i teorin obegränsad.

4 Slutsatser

Den traditionella synen på organiserad brottslighet och narkotika som något som bör stoppas vid gränsen har börjat få ge vika för den ekonomiska förklaringsmodellen. Den tillgångsinriktade brottsbekämpningen är internationellt erkänd och har stöd av de rättsvårdande myndigheterna: polis, åklagare, Brå samt regeringen. Trots att det finns en heltäckande ekonomisk terminologi att använda som operativt språk i brottsbekämpningen så dröjer militära metaforer kvar inom kriminalpolitiken.

Bruket av metaforer följer personliga preferenser om vad som är en bra text, varför förekomsten av metaforer varierar mellan olika dokument. Vilken myndighet som står bakom en text spelar mindre roll, ett innovativt och målande språk går att hitta bland de mest formella källorna.

Det finns ett tryck att leverera resultat i bekämpningen av den organiserade brottsligheten, och då tar man till laddade ord som står för handling och kraftfullhet. Detta trots att det innebär långsiktiga nackdelar när man inte kallar saker vid dess rätta namn.

Den annars välanvända metaforen om politik som en resa (Semino, 2008, s.92) förekommer inte så ofta i de källor som jag undersökt. Vad det beror på är svårt att säga, men det är inte så att tillfälle inte finns. Ett fåtal metaforer har jag dock stött på, ”...en farlig väg att slå in på” (fp’s hemsida>organiserad brottslighet) och ”den mest framkomliga vägen”(brå’s rapport 2005:11 s. s.162).

Litteratur

- Amstutz, R, Mark, International Ethics, concepts theories and cases in global politics. 1999 by Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Beckman, Ludvig. Grundbok I idéanalys, det kritiska studiet av politiska idéer och texter, 2005, Ludvig Beckman & Santéus Förlag.
- Jansson, Per, 1991. Säkerhetspolitikens språk, Myt och metafor i svensk säkerhetspolitisk diskurs 1919-1939. Studentlitteratur, Lund.
- Lakoff, Georg and Johnson, Mark. Metaphors we live by, 1980, by the university of Chigago.
- Neumann, Iver B. Mening materialitet makt, en introduktion till diskursanalys, 2003, studentlitteratur, Lund.
- Petersson, Olof, 1987. Metaforeernas Makt. Helsingborg: Olof Petersson och Carlsson Bokförlag.
- Polistidningen, nr 1 februari 2008, nr 2 mars 2009
- Semino, Elena, Metaphor in discourse. Cambridge University Press, 2008.
- Sjölin, Mats, Politisk etik, studentlitteratur, 2005.
- Tännsjö, Torbjörn. Grundbok i normativ etik, Scanbook AB Falun, 2003.

Internetadresser

- www.polisen.se 16/8 2009
- www.aklagare.se 16/8 2009, tidningen Påtalat nr 1/2006 och nr. 1/2007
- www.regeringen.se 16/8 2009, *Åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället, Dir. 2009:8, Kommittédirektiv 5 februari 2009 Justitiedepartementet. Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten - överväganden och förslag Ds 2008:38, Departementsserien (Ds) 14 maj 2008 Justitiedepartementet. Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet, Ds 2008:6.*
- www.bra.se 16/8 2009, *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster, rapport 2005:11. Häleri - Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden, rapport 2006:6. Tillgångsinriktad brottsbekämpning, Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott, Rapport 2008:10. Apropå, nr 3/2005, nr 1/2007. Polisens möte med organiserad brottslighet, En undersökning om otillåten påverkan, Rapport 2009:7. 14 projekt mot organiserad brottslighet, En analys av Polisens särskilda satsning, Rapport 2008:22. Vart tog alla pengarna vägen? En studie av*

narkotikabrottslighetens ekonomihantering, Rapport 2007:4. Polisens möte med organiserad brottslighet, En undersökning om otillåten påverkan Rapport 2009:7.

www.folkpartiet.se 16/8 2009

www.moderat.se 16/8 2009